

Advies over de grauwe kiekendief in voorbereiding op het vervolg soortenbeschermingsprogramma

Adviesnummer:	<u>INBO.A.4181</u>
Auteur:	Geert Spanoghe
Contact:	Niko Boone (niko.boone@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	ANB 2021/09
Geadresseerden:	Agentschap Natuur en Bos T.a.v. Floris Verhaeghe Koning Albert I-laan 1/2 bus 74 8200 Brugge floris.verhaeghe@vlaanderen.be
Cc:	Agentschap Natuur en Bos Joris Janssens (joris.janssens@vlaanderen.be)

Dr. Maurice Hoffmann
Administrateur-generaal wnd.

Wijze van citeren: Spanoghe G. (2021). Advies over de grauwe kiekendief in voorbereiding op het vervolg soortenbeschermingsprogramma (Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; nr. INBO.A.4181). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Aanleiding

Het soortenbeschermingsprogramma (SBP) grauwe kiekendief werd in 2021 met 1 jaar verlengd. Op die manier is er continuïteit tijdens de opmaak van een vervolg-SBP. Een SBP geeft, naast de beschrijving van de toestand van de populatie in Vlaanderen, ook telkens een overzicht van de toestand van de populaties in de buurregio's en -landen waarmee interactie mogelijk is. Zeker bij de grauwe kiekendief is dit aan de orde, omdat een Vlaamse populatie bijna per definitie vanuit andere populaties zal moeten worden gesticht.

De voorbije vijf jaar werden in een aantal focusgebieden specifieke beheerovereenkomsten uitgerold om het voedselaanbod voor de grauwe kiekendief in het landbouwgebied te optimaliseren. Dergelijke beheerovereenkomsten konden op een behoorlijke schaal worden gerealiseerd, maar de vestiging van grauwe kiekendieven bleef er voorsnog uit. Wel werd er vaak een verhoogde foerageeractiviteit vastgesteld van andere roofvogels zoals velduil, bruine, blauwe en steppekiekendief.

Vragen

1. Wat is de afstand t.o.v. hun geboorteplaats waar jonge grauwe kiekendieven zelf gaan broeden als ze volwassen zijn?
2. Welke populaties in onze buurregio's en -landen zijn relevant/belangrijk als bronpopulatie voor het soortherstel in Vlaanderen?
3. Wat is voor elk van deze populaties in onze buurregio's en -landen de omvang en trend van het aantal broedparen van de voorbije 10 jaar (2010-2020).
4. In welke mate kan het gebruik als foerageergebied door eerder zeldzame roofvogelsoorten van open landschap, zoals kiekendieven en velduilen, een proxy zijn om, bij afwezigheid van de grauwe kiekendief, de gecreëerde leefgebiedkwaliteit te evalueren?
5. Indien het antwoord op vraag 4 positief is, kan een analyse van losse waarnemingen van deze soorten eventueel nog andere kansrijke zones in Vlaanderen aan het licht brengen, waar door een bovengemiddelde aanwezigheid van foeragerende exemplaren van deze soorten de kansrijkdom op vestiging van grauwe kiekendief hoger kan worden ingeschat? Wat zouden bij dergelijke analyse de eventuele filters of randvoorwaarden zijn (bv. te betrekken soorten, datumgrenzen ...)?
6. In welke mate bestaat er de kans dat ook andere soorten grondbroedende roofvogels in het leefgebied, dat voor de grauwe kiekendief wordt geoptimaliseerd, tot broeden gaan komen? Welke soorten komen daarbij in het vizier en is de vereiste aanpak voor hun nestbescherming (qua broedfenologie, nestopsporing, nodige nestbeschermingsacties ...) fundamenteel verschillend als voor de grauwe kiekendief?

Toelichting

1 Broedlocatie t.o.v. geboorteplaats

Grauwe kiekendieven zijn niet gebonden aan een lokale populatie. Recente vestigingen geven aan dat vogels tot 1000 kilometer van hun geboorteplaats kunnen broeden. Een voorbeeld hiervan is een vogel uit Tsjechië die in Noord-Nederland ging broeden. Bij de vogels die in 2020 en 2021 in Vleteren (West-Vlaanderen) tot broeden kwamen, was er een mannelijk exemplaar afkomstig uit de provincie Groningen (Nederland). Dit in 2020 gezenderde mannetje kwam in 2021 weer in Vleteren tot broeden, maar eind juni bleek het broedgeval mislukt. Kort daarna dwaalde hij al rond in het gebied waar ook grauwe kiekendieven broeden in Noord-Nederland. Deze gevallen geven de verbondenheid tussen deze populaties aan.

2 Populaties in onze buurregio's/buurlanden

De grauwe kiekendief komt in alle aangrenzende landen voor. In zuidelijke richting bevindt zich in Frankrijk een omvangrijke populatie die slechts enkele tientallen kilometers over de landsgrens begint (Nord-Pas-de-Calais). In noordelijke richting is er een aaneengesloten populatie vanaf Groningen (Nederland), over de hele noordelijke helft van Duitsland en zo verder oostwaarts. Ten oosten van ons, in de zuidelijke helft van Duitsland, bedraagt de afstand tot een aaneengesloten populatie meer dan 300 km t.o.v. geschikt leefgebied in Vlaanderen. Deze begint op een 200 km van Tsjechië. In Wallonië kan niet van een vaste populatie gesproken worden.

De meest waarschijnlijke bronpopulaties voor vestiging in Vlaanderen bevinden zich dus in Noord-Frankrijk en Noord-Nederland. Zoals hoger aangegeven zijn grauwe kiekendieven echter niet gebonden aan een lokale populatie. Ook vestiging van vogels die veel verder dan 200 km geboren werden, zijn mogelijk.

3 Omvang en trend in onze buurregio's/buurlanden

De omvang en trend van het aantal broedparen van de voorbije 10 jaar (2010-2020) in deze populaties is slechts gedeeltelijk gekend. In het algemeen houdt het areaal stand, maar worden broedgevallen schaarser. Lokale populaties laten soms een tegengestelde trend zien dan de nationale.

In Frankrijk spreekt men recent van 3900 à 5100 broedparen¹. Daarbij wordt vermeld dat de populaties in de departementen het dichtst bij Vlaanderen klein zijn. In de departementen Nord en Pas-de-Calais steeg de populatie sinds 2000 en kwamen het laatste decennium in de beste jaren 20 à 25 broedparen voor (Boutrouille & Cavitte, 2017). Daarmee lijkt de grauwe kiekendief hier net iets minder algemeen dan de blauwe kiekendief die na een nog duidelijkere stijging over de 30 broedparen zit. De populaties in Frankrijk zijn groter in de noordoostelijke regio's (Champagne, Côte-d'Or, Lorraine ...) en zo verder zuidwaarts. Hier gaat het soms om enkele honderden broedparen per streek.

In Nederland bevond de populatie zich rond 1990 op een dieptepunt met slechts een handvol broedparen. Sindsdien stegen de aantallen tot om en bij de 50 paar in 2020. Het maximum aantal werd geteld in 2011 en bedroeg 63 broedparen. Deze stijging kwam er vooral door nestbescherming én aangepaste teeltkeuzes.

¹ <http://rapaces.lpo.fr/busards/les-busards>

In Duitsland wordt de populatie recent geschat op 470 tot 550 broedparen. Over het hele land vertoont de populatie een dalende trend. Vooral de aantallen in de natuurgebieden liepen terug². De populatie heeft zich hier de laatste decennia meer geconcentreerd in landbouwgebied, waardoor er proportioneel meer nestverliezen zijn, met een lichte daling tot gevolg³.

4 Andere roofvogelsoorten als proxy voor kwaliteit leefgebied

Op veel plaatsen in Vlaanderen worden de genomen maatregelen heel frequent gebruikt als foerageergebied door andere soorten (niet-broedende) kiekendieven en velduilen. Voor velduil leidden ze zichtbaar tot een toename van het aantal doortrekkers/overwintersaars.

Dat deze soorten gebruik maken van maatregelen op het terrein (bv. beheerovereenkomsten) om te foerageren, betekent echter niet dat de ruimere zone ook geschikt is om grauwe kiekendief als broedvogel aan te trekken. De lat voor een populatie broedende grauwe kiekendieven ligt daarvoor op gebiedsniveau wellicht veel hoger. In vergelijking met de huidige situatie is een meer aaneengesloten en groter geschikt vegetatiepatroon nodig. Dergelijk vegetatiepatroon bestaat in de periode van vestiging (half april-eind mei) bij voorkeur uit aangepaste beheerovereenkomsten, graangewassen en permanente (grasland)structuren. Het gebruik als foerageergebied door (niet-broedende) kiekendieven en velduilen kan dus als proxy genomen worden voor de evaluatie van genomen maatregelen in functie van foerageren, maar niet voor de geschiktheid als broedgebied.

5 Betekenis van foeragerende velduilen en soorten kiekendief voor kans op vestiging

Met de huidige kennis lijkt het ons niet mogelijk in Vlaanderen, op eender welke manier, gebieden aan te duiden waar de kans op vestiging van grauwe kiekendief groter is dan de huidige kerngebieden. Een screening van Vlaanderen op basis van frequente aanwezigheid in het broedseizoen (bv. na 1 mei) van velduil, grauwe, blauwe en steppekiekendief zou nog een paar gebieden buiten de vijf kernzones kunnen aanleveren. Toch is een meer doortastende inrichting/invulling van de huidige kernzones wellicht meer bepalend voor eventuele vestiging dan dat er andere gebieden zijn waar sneller resultaat zou gehaald kunnen worden (Vandegehuchte *et al.*, 2015). Toevallige vestigingen, zoals bijvoorbeeld die van grauwe kiekendief in Vleteren, buiten beschouwing gelaten.

Het feit dat er (nog) geen populatie van grauwe kiekendief in Vlaanderen is, ligt dus eerder aan het ontbreken van voldoende kwalitatief leefgebied binnen én buiten de aangeduide kernzones. Zo'n populatie kan pas verwacht worden wanneer de oppervlakte en de kwaliteit van potentieel leefgebied toeneemt.

² <https://www.nabu.de/tiere-und-pflanzen/voegel/portraets/wiesenweihe>

³ <https://www.avi-fauna.info/greifvoegel/wiesenweihe/>

6 Kansen voor andere soorten grondbroedende roofvogels

Andere grondbroedende roofvogels die kunnen verwacht worden in geoptimaliseerd leefgebied voor grauwe kiekendief zijn:

- bruine kiekendief
- velduil
- blauwe kiekendief
- steppekiekendief

Deze soorten zijn gemiddeld enkele weken vroeger wat betreft broedfenologie (Harrison & Castell, 2002). Hun broedperiode start meestal begin april, een drietal weken voor dat van de grauwe kiekendief.

Zowel grauwe kiekendief als de andere grondbroedende roofvogels hebben een lange nestperiode. Beschermingsmaatregelen zijn daarom meestal aan de orde. Daarbij gaat de voorkeur uit naar het stoppen van de werkzaamheden op het volledige perceel waar het nest zich in bevindt. Wanneer beslist wordt om maai- of andere werkzaamheden toe te laten, wordt best een perimeter van 10 X 10 m rond het nest gespaard. Deze wordt op basis van terreinervaring al dan niet elektrisch beschermd tegen grondpredatoren. Het vinden van het nest kan door (soms langdurige) observatie. Voor een soort als velduil, meer dan voor de kiekendieven, kan dit best met behulp van drones met warmtecamera.

Nesten in intensief (raai)grasland hebben de bijkomende moeilijkheid dat bij nat weer het gras kan gaan legeren op het nest. Bij bruine kiekendief is vastgesteld dat het nest in dat geval opgegeven wordt door het broedende wijfje (waarnemingen INBO). Gezien dit gras meestal vroeg in het seizoen wordt gemaaid, is het momenteel de gewoonte om het nest te laten uitmaaïen en de kiekendieven zich te laten hervestigen in bijvoorbeeld naburige graanpercelen omdat die pas later hoger staan, dit ook omdat de ervaring leert dat bruine kiekendieven de neiging hebben om het nest te verlaten wanneer rond het nest het gras wordt kortgeknipt, over een zone van enkele tientallen centimeters, om het legeren te verhinderen. Wanneer evenwel een van de zeldzamere soorten kiekendief in gras zouden broeden, zou dit beter wel gedaan worden. Zij aanvaarden dit in grotere mate dan de bruine kiekendief. Voor velduil is dit geen probleem omdat deze eerder in een 'kommetje' broedt dat eventueel toegankelijk is via een 'tunnel' door het gras.

Conclusies

1. Grauwe kiekendieven zijn niet gebonden aan hun populatie/regio van herkomst bij hun keuze van broedlocatie. Vestiging van grauwe kiekendieven in Vlaanderen kan zowel door vogels uit naburige populaties (< 300 km) als door vogels uit verder weg gelegen regio's (tot 1000 km), al zal dit laatste eerder uitzonderlijk zijn.
2. Zowel de populaties in de noordelijke helft van Frankrijk als die in Noord-Nederland en Duitsland kunnen als bronpopulatie gezien worden voor Vlaanderen.
3. De trend van deze populaties is de laatste twee à drie decennia significant positief, na een grote terugval op het einde van de twintigste eeuw. De kleinere populaties, bijvoorbeeld in het noorden van Nederland, lijken zich het laatste decennium te stabiliseren. In de ruime regio, tot 1000 km, is het laatste decennium geen grote terugval opgetreden, in globa dankzij actieve nestbescherming en aandacht voor foerageergebieden.

4. Het gebruik van terreinen als foerageergebied door andere soorten kiekendieven en velduilen leert ons iets over de kwaliteit van genomen maatregelen op perceelsniveau. Het is echter geen proxy om een gebied te (h)erkennen als potentieel leefgebied voor de vestiging van grauwe kiekendief. De lat voor een populatie broedende grauwe kiekendieven ligt daarvoor op gebiedsniveau wellicht veel hoger.
5. Met de huidige kennis lijkt het ons niet mogelijk in Vlaanderen, op eender welke manier, gebieden aan te duiden waar de kans op vestiging van grauwe kiekendief groter is dan de huidige kerngebieden. De screening van waarnemingen van bepaalde soorten roofvogels binnen bepaalde datumgrenzen kan een of meerdere gebieden aanwijzen waar de potentie voor broedende grauwe kiekendieven aanwezig is. Deze potentie zal echter niet groter zijn dan in de huidige kernzones uit het SBP. Bovendien wijst het gebruik door deze andere soorten eerder op het succes van sommige genomen maatregelen als foerageergebied, dan op een voldoende leefgebiedkwaliteit voor broedende vogels.
6. Andere potentiële broedvogels in geoptimaliseerd leefgebied voor grauwe kiekendief zijn bruine kiekendief, velduil, blauwe kiekendief en steppekiekendief. Nestbescherming kan hier door het uitsparen van een zone van 10 X 10 meter rond het nest. Elektrische uitrastering wordt best steeds overwogen. Bij nesten in raaigras wordt tijdens de eerste maaibeurt best heel omzichtig de onmiddellijke zone rond het nest kort geknipt.

Referenties

Boutrouille C. & Cavitte G., 2017. Les busards nicheurs dans les départements du Nord et du Pas de Calais. *Circus'laire* n°39 - Mars 2017, pp 4-5.

Harrison Colin J.O. & Castell P., 2002. *A Field Guide to the Nests, Eggs and Nestlings of British and European Birds*. Revised edition. — London: Harper Collins Publishers, 2002. — 472 p. — ISBN-13: 9780007130399.

Vandegheuchte M., Van Hoydonck G., Goemaere K., Lewylle I., Lambrechts J. & Heylen O. Soortenbeschermingsprogramma voor de grauwe kiekendief, 2015, Agentschap voor Natuur en Bos.